

Wyrok z dnia 17 grudnia 1996 r.
II UKN 32/96

Nie podlega ubezpieczeniu społecznemu w rozumieniu art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz. U. z 1989 r., Nr 25, poz. 137 ze zm.) osoba, która zawarła fikcyjną umowę o pracę.

Przewodniczący SSN: Jerzy Kuźniar, Sędziowie SN: Maria Mańkowska, Stefania Szymańska (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 17 grudnia 1996 r. sprawy z wniosku Danuty K. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w R. o składki ubezpieczeniowe, na skutek kasacji wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z dnia 30 sierpnia 1996 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e n i e

Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w R. w decyzji z dnia 12 października 1995 r. stwierdził, że Danuta K. zgłoszona do ubezpieczenia społecznego w charakterze pomocy domowej u Czesława K. zamieszkałego w M., w okresie od 20 kwietnia 1994 r. do 23 lutego 1995 r. w wymiarze 1/2 czasu pracy, nie podlegała pracowniczemu ubezpieczeniu społecznemu. W uzasadnieniu decyzji podano, że ze względu na prowadzenie wspólnego gospodarstwa rolnego wykonywane czynności miały charakter pomocy rodzinnej, stąd też, pomimo zawartej umowy o pracę, nie nastąpiło nawiązanie stosunku pracy.

W odwołaniu do Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Rzeszowie wnioskodawczyni określiła decyzję organu rentowego jako krzywdzącą. Podała, że Czesław K. zawarł z nią początkowo umowę o pracę na okres od 20 kwietnia do 20 października 1994 r., przedłużoną następnie do 28 lutego 1995 r. W dniu 14 maja 1994 r. wnioskodawczyni zawarła związek małżeński z synem pracodawcy Zbigniewem K., zaś w dniu 4 listopada tego roku urodziła dziecko. Zarzut organu rentowego, że zatrudnienie miało charakter fikcyjny, zdaniem odwołującej się, jest "nieuczciwy" i bezzasadny.

Rozpoznając sprawę Sąd I instancji przeprowadził dowód z wszystkich zawnioskowanych przez odwołującą się świadków, jak również dowody dopuszczone z urzędu, w szczególności dotyczące sytuacji materialnej pracodawcy, i następnie wyrokiem z dnia 17 kwietnia 1996 r. oddalił odwołanie. Sąd ustalił, że pomiędzy Czesławem K. a Danutą K. doszło do zawarcia umowy o pracę na okres początkowo od 20 kwietnia 1994 r. do 20 października 1994 r. w charakterze pomocy domowej w 1/2 wymiaru czasu pracy za miesięcznym wynagrodzeniem 1.200.000 zł (przed denominacją), następnie od 21 października 1994 r. do 20 listopada 1994 r. i dalej do 28 lutego 1995 r. Z dniem 22 lutego 1995 r. strony rozwiązały umowę o pracę. Pracodawca nie zgłosił

faktu zatrudnienia w urzędzie skarbowym. Wynagrodzenie zostało wypłacone wnioskodawczyni w listopadzie 1994 r. jednorazowo; również jednorazowo został uiszczony w urzędzie skarbowym podatek od wynagrodzenia. Sąd odmówił wiarygodności zeznaniom słuchanych w sprawie świadków i ustalił, że pracodawca oraz rodzice wnioskodawczyni w okresie 2 miesięcy przed ślubem dzieci odwiedzali się wzajemnie, co świadczy, że wnioskodawczyni została zatrudniona jako narzeczona syna wnioskodawcy. Niewypłacanie wnioskodawczyni wynagrodzenia za pracę, niezgłoszenie zatrudnienia jej do urzędu skarbowego, a także okoliczność, że pracodawca wraz ze swoim bezrobotnym synem (mężem wnioskodawczyni) prowadzą gospodarstwo rolne, a żona pracodawcy jest chora, wskazuje, że Danuta K. wykonywała pracę, o jakiej mowa w zawartej między stronami umowie, lecz jako członek rodziny, a nie jako pracownik i "te okoliczności są podstawą do ustalenia, że nie nawiązała ona stosunku pracy jako pracownik" i z tego też powodu nie może podlegać ubezpieczeniu społecznemu w rozumieniu art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz. U. z 1989 r., Nr 25, poz. 137 ze zm.).

W rewizji od tego wyroku Danuta K. wносиła o jego zmianę poprzez stwierdzenie, że podlegała w okresie od 20 kwietnia 1994 r. do 23 lutego 1995 r. ubezpieczeniu społecznemu lub o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania. Zarzuciła naruszenie prawa materialnego oraz sprzeczność istotnych ustaleń Sądu z treścią zebranego w sprawie materiału. W uzasadnieniu rewizji podniosła, że fakt wypłaty wynagrodzenia przez pracodawcę jednorazowo w związku z jego trudną sytuacją finansową nie może przesądzać o ustaleniu dokonanym przez Sąd, że w jej przypadku nie nastąpiło nawiązanie stosunku pracy, jak również nie może stanowić o tym zawarciu związku małżeńskiego z synem pracodawcy. Wniosła o przeprowadzenie dowodu z przesłuchania następnych świadków na okoliczność zawarcia umowy o pracę.

Sąd Apelacyjny uznał rewizję za nieuzasadnioną i dlatego wyrokiem z dnia 30 sierpnia 1996 r. oddalił ją. Sąd Apelacyjny nie dopatrzył się bowiem żadnego z uchybień uzasadniających, stosownie do art. 368 KPC, istnienia którejkolwiek z podstaw zaskarżenia. Sąd podkreślił, że rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 listopada 1974 r. w sprawie stosunków pracy, w których pracodawcą jest osoba fizyczna (Dz. U. nr 45, poz. 272), dopuszcza możliwość zawierania umów o pracę pomiędzy osobami fizycznymi, w każdej jednak sytuacji tego rodzaju szczegółowego wyjaśnienia wymaga, czy pomiędzy stronami nastąpiło faktyczne nawiązanie stosunku pracy, rezultatem czego będzie skutek wynikający z systemu prawa ubezpieczeń społecznych w postaci podlegania pracowniczemu ubezpieczeniu społecznemu, czy też zgłoszenie do ubezpieczenia ma charakter fikcyjny, a to z tej przyczyny, że pomimo zawartej umowy o pracę nie nastąpiło nawiązanie stosunku pracy. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, szczegółowo przeprowadzone postępowanie dowodowe, zarówno będące wynikiem uwzględnienia wniosków Danuty K., jak i dowodów dopuszczonych z urzędu, wnikliwa ocena zgromadzonego materiału dowodowego i na jej podstawie wyciągnięte wnioski, dawały Sądowi I instancji podstawę do dokonania ustalenia, że "praca wnioskodawczyni w domu rodzinnym jej męża była wykonywana w ramach pomocy rodzinnej, a nie wynikała ze statusu pracownika", w związku z czym wnioskodawczyni nie podlegała pracowniczemu ubezpieczeniu społecznemu. Sąd Apelacyjny podkreślił,

że dokonana przez Sąd I instancji ocena dowodów, w szczególności dotycząca zeznań słuchanych w sprawie świadków, nie narusza zasady swobodnej oceny dowodów wynikającej z art. 233 KPC. Prawdliwość takiej oceny potwierdza to, że wnioskodawczyni zawierając ze swoim przyszłym teściem umowę o pracę była w ciąży (co potwierdzają daty: zawarcia umowy 20 kwietnia 1994 r., urodzenia dziecka - 3 listopada 1994 r.), wcześniej nigdzie nie pracowała i podjęcie zatrudnienia stwarzało po jej stronie możliwość nabycia świadczeń okresowych w związku z urodzeniem dziecka, a następnie nabycie prawa do zasiłku dla bezrobotnych, ponadto czasokres jej pracy, brak systematycznego wypłacania wynagrodzenia, niezgłoszenie przez pracodawcę faktu zatrudnienia do urzędu skarbowego, jak również wyniki postępowania przed organem rentowym. Twierdzenia zawarte w rewizji, że materiał dowodowy w sprawie nie dawał żadnej podstawy do przyjęcia, iż wnioskodawczyni nie wykonywała pracy w charakterze pomocy domowej u Czesława K., są nieuprawnione, a przytoczone okoliczności na ich potwierdzenie stanowią jedynie polemikę z prawidłowymi ustaleniami Sądu I instancji. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, w sprawie nie nastąpiło faktyczne nawiązanie stosunku pracy, stąd też za prawidłowe należy uznać stwierdzenie Sądu I instancji, iż zgłoszenie wnioskodawczyni do ubezpieczenia przez Czesława K. miało charakter fikcyjny. Początkowo bowiem pomagała ona w pracy w gospodarstwie jako narzeczona, a następnie żona syna właściciela gospodarstwa, a więc w ramach zwyczajowo przyjętej pomocy.

Wyrok Sądu Apelacyjnego zaskarżyła kasacją wnioskodawczyni z wnioskiem o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, a "w każdym razie o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez uwzględnienie odwołania". Kasacja oparta jest na zarzucie naruszenia prawa materialnego przez niewłaściwe jego zastosowanie, a w szczególności art. 85 § 1 KP oraz naruszenie przepisów postępowania mających istotny wpływ na wynik sprawy na skutek niedopuszczenia dowodów zawnioskowanych w rewizji (art. 393¹ KPC).

Wnioskodawczyni kwestionuje stanowisko Sądu Apelacyjnego uznające orzeczenie Sądu I instancji za trafne i zgodne z prawem i zaprzecza ustaleniu, że zawarte umowy o pracę były umowami fikcyjnymi. Podkreśla, że w okresie zawarcia umowy o pracę nie była powinowatą pracodawcy i świadczyła pracę z uwagi na chorobę jego żony. Później umowy o pracę były zawierane na czas oznaczony i rejestrowane w Oddziale ZUS (Inspektorat w M.). Mimo zawarcia związku małżeńskiego z synem pracodawcy, nadal świadczyła pracę na podstawie umowy o pracę, zaś wypłacenie jej - na podstawie porozumienia zawartego pomiędzy nią a pracodawcą - wynagrodzenia za pracę jednorazowo, było spowodowane trudną sytuacją pracodawcy. Ponadto zarzuca, że mimo zawnioskowania w rewizji dowodu z przesłuchania nowych świadków na sporne okoliczności, wniosek ten został pominięty przez Sąd rewizyjny; stanowiło to istotne uchybienie, gdyż występowała przed Sądem I instancji bez pełnomocnika.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W myśl art. 393¹ kasację można oprzeć na naruszeniu prawa materialnego przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie (pkt 1) oraz naruszeniu przepisów postępowania, jeżeli uchybienie to mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy (pkt 2).

W kasacji wniesionej w niniejszej sprawie zostały powołane obydwie te pods-

tawy, z tym że zarzucając naruszenie prawa materialnego wymieniono niewłaściwe zastosowanie art. 85 § 1 Kodeksu pracy, natomiast przy zarzucie naruszenia przepisów postępowania nie wskazano, o jakie przepisy postępowania chodzi, dodając tylko, że zarzuca się niedopuszczenie dowodów zawnioskowanych w rewizji. W związku z tym należy zaznaczyć, że wymieniając w art. 393¹ KPC podstawy, na których można oprzeć kasację przewidziano, iż winna ona czynić zadość wymaganiom pisma procesowego oraz zawierać przytoczenie podstaw kasacyjnych i ich uzasadnienie (art. 393³ KPC). Należy zatem wskazać na czym polega naruszenie prawa materialnego lub istotnych przepisów postępowania, z przytoczeniem przepisów, których naruszenie zarzuca się.

Zgodnie z art. 85 § 1 Kodeksu pracy, w brzmieniu obowiązującym przed nowelizacją, wypłata wynagrodzenia powinna być dokonywana co najmniej raz w miesiącu, z wyjątkiem tych składników wynagrodzenia, które przysługują za okresy dłuższe. Zasadę tę utrzymano po nowelizacji Kodeksu pracy, dokonanej z mocy ustawy z dnia 2 lutego 1996 r. o zmianie ustawy - Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. Nr 24, poz. 110). Co więcej, w znowelizowanym art. 85 § 1 przewidziano szersze niż poprzednio uregulowanie problematyki wypłaty wynagrodzenia za pracę przez dodanie, iż wypłaty wynagrodzenia dokonuje się w stałym i ustalonym z góry terminie. Przepis art. 85 § 1 KP jest umieszczony w Rozdziale II noszącym tytuł "Ochrona wynagrodzenia za pracę". Przepis ten jest przepisem bezwzględnie obowiązującym i dlatego odmienne uregulowanie w umowie o pracę zasad wypłaty wynagrodzenia jest bezskuteczne. Słusznie zatem Sąd Wojewódzki ocenił, z czym następnie zgodził się Sąd Apelacyjny, iż niewypłacanie wnioskodawczyni przez Czesława K. wynagrodzenia w terminach określonych w art. 85 § 1 KP, stanowi - w świetle całokształtu okoliczności sprawy - przesłankę przemawiającą za fikcyjnością zawartej umowy o pracę i świadczenia przez wnioskodawczynię pomocy w prowadzeniu gospodarstwa rolnego wobec wejścia jej do rodziny męża.

W tym stanie zarzut naruszenia prawa materialnego poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 85 § 1 KP jest nieuzasadniony i nie prowadzi do naruszenia powołanego w uzasadnieniu kasacji art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych.

Przechodząc do omówienia drugiej podstawy zaskarżenia powołanej w kasacji, tj. naruszenia przepisów postępowania mającego istotny wpływ na wynik sprawy, należy podkreślić (o czym wspomniano już wyżej), że powołując tę podstawę kasacji konieczne jest wykazanie, że doszło do naruszenia konkretnego przepisu procedury, a także wskazanie błędów lub braków świadczących o naruszeniu danego przepisu. W szczególności zarzuty kasacyjne powinny być przedstawione tak szczegółowo, by Sąd Najwyższy bez poszukiwań w pismach procesowych znajdujących się w aktach sprawy otrzymał omówienie wytkniętej wady. W niniejszej sprawie nie przytoczono, jakie przepisy postępowania zostały naruszone. W tej części kasacja zatem nie odpowiada wymaganiom przewidzianym w art. 393¹ pkt 2 w związku z art. 393³ KPC.

Kierując się przytoczonymi powyżej argumentami Sąd Najwyższy oddalił kasację na mocy art. 393¹² KPC.

Na marginesie sprawy Sąd Najwyższy jednakże zaznacza, iż Sąd Apelacyjny miał uzasadnione podstawy w materiale dowodowym sprawy do zaakceptowania rozstrzygnięcia Sądu Wojewódzkiego. Sąd ten bowiem przeprowadził wyczerpujące postępowanie dowodowe i dokonał ustaleń w oparciu o ten materiał, z zachowaniem

granic swobodnej oceny dowodów. Zawnioskowany w rewizji dowód z zeznań nowych świadków mógł być przez wnioskodawczynię zgłoszony w toku postępowania przed Sądem I instancji, tym bardziej że jeden ze świadków jest członkiem rodziny jej męża.

=====